

ISTRA I INTERKULTURALNI ODGOJ

Elvi Piršl

Pedagoški fakultet, Pula

UDK 37.014.2(497.5-3 Istra)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 4. 1996.

Osnovni cilj ovog rada bio je ispitivanje interesa za poznavanje nekih europskih vrijednosti, kulturnih sadržaja nacionalnih, etničkih i regionalnih skupina istarske srednjoškolske omladine u Republici Hrvatskoj. Postojanje interesa ispitalo se s obzirom na spol, školski uspjeh, školsku spremu oca i nacionalnu pripadnost ispitanika. U ispitivanju je sudjelovalo 763 učenika hrvatskih i talijanskih srednjih škola na području Istre i Rijeke. Dobiveni rezultati pokazuju da su srednjoškolke u odnosu na svoje muške kolege zainteresiranije za poznavanje nekih elemenata kulture nacionalnih i etničkih skupina, a posebno se to odnosi na ispitanice iz istarsko-kvarnerskog područja koje u najvećoj mjeri žele upoznati kulturalne običaje svih regionalnih skupina u Hrvatskoj. Učenici s višim školskim uspjehom pokazuju veći interes za "poznavanjem drugih", kao što i oni čiji su očevi obrazovaniji iskazuju veći interes za upoznavanje europskih vrijednosti. Pripadnici talijanske i srpske nacionalnosti iskazuju veći interes za kulturu domaćina nego što Hrvati pokazuju za kulturu ostalih nacionalnih i etničkih skupina. Pripadnici različitih nacionalnosti (Hrvati, Talijani, Srbi) pokazuju značajno različit interes za ukupno poznavanje dijalekata i običaja regionalnih skupina u Hrvatskoj. Također, postoji statistički značajna razlika u manifestiranom interesu za poznavanjem katoličke, muslimanske i pravoslavne vjere s obzirom na nacionalnost ispitanika. Ispitanici hrvatske, muslimanske i srpske nacionalnosti pokazali su statistički značajno različit interes za poznavanjem običaja muslimanske, pravoslavne i katoličke vjere. Najveća razlika u interesu za poznavanjem vjera pokazala se između Muslimana i Hrvata.

UVOD

Težnja za boljim životom oduvijek je poticala ljude da putuju, migriraju u one krajeve gdje su im se, prema njihovim očekivanjima, nudile bolje i veće mogućnosti životnog uspjeha. Tako su migranti dolazili, a dolazit će i ubuduće, u nova društvena okruženja, u zajednice čija su kulturna i jezična obilježja pot-

puno različita od njihovih. Naime, kako se svaki pojedinac razvija u određenoj zajednici koja ima svoja pravila i navike ponašanja, običaje, stavove, vrijednosti i uvjerenja, svaka promjena društvenog okruženja znači i promjenu kulture i jezika, što se svakako odražava i na kvalitetu međuljudskih odnosa. Stoga je kulturni pluralizam unutar pojedinih država star koliko i sama povijest čovječanstva, koja nas podsjeća kako su različite civilizacije bile plod društvenih kretanja bilo koje vrste: invazije, emigracije, imigracije, kolonizacije, egzodusa, spajanja.

Često možemo čuti mišljenja kako su krize društava posljedica kulturnih kriza, nesposobnosti da se odgovori brzim ekonomskim i političkim promjenama vladavine moćnih u želji za promocijom novih uvjeta razvoja i života. Ako se, s jedne strane, odgoju ne mogu pripisati odlučujući zadaci u rješavanju dramatičnih problema koji karakteriziraju naše vrijeme, s druge se strane ukazuje potreba izrade jedne nove "odgojne strategije" koja mora biti kadra pozitivno integrirati međusobno različite društveno-ekonomske i kulturne sustave.

Ono što predstavlja novost u posljednjih dvadesetak godina jest ideja da se taj pluralizam prihvati na odgojnom planu kao pedagoško bogatstvo. U tom smislu *interkulturalnost* predstavlja otkriće ljudskog bogatstva, osjećaja ili intuicije njegove vrijednosti, iako još uvijek neizrečene (Mencarelli, 1972), a problem *interkulturalnog odgoja*¹ postaje problem odgoja čovjeka (Rizzi, 1992). Ako je prva i temeljna vrijednost interkulturalnog odgoja osoba, tada osobu trebamo odgajati za prihvaćanje "Drugog" kao čovjeka, priznajući mu identično dostojanstvo koje priznajemo sebi. Stoga ako je čovjek definiran kao *zoon logon echon*, kao živo biće koje misli, i kao *zoon politicon*, kao živo biće koje ovisi o određenom obliku zajednice ili društva (Secco, 1992), tada bi svaki pojedinac trebao biti potican na pravo na vlastito mišljenje. To znači da se interkulturalni odgoj temelji ponajprije na razini inteligencije (Ausubel, 1978) i da u tom smislu škola ima vrlo značajnu ulogu. Postoji mišljenje da se odnosi među osobama i grupama grade na temelju međusobnog poznavanja te da bi se netko empatički stavio u situaciju drugoga, treba najprije "ući u njegovu glavu".

Interkulturalna društva zahtijevaju od djeteta sposobnost da tolerira kognitivne disonancije, da podnese sučeljavanja, da se druži s rizikom (Boteram, 1988). Da bi naučio živjeti u jednoj interkulturalnoj dimenziji, učenik prije svega treba naučiti odmaknuti se od svoga gledišta, viđenja, kako bi sagledao stvarnost i

1

Ako bismo željeli definirati što je interkulturalni odgoj, odmah trebamo reći kako neki autori, a među njima posebno Borrelli (1988), smatraju da interkulturalnom odgoju nije potrebna nikakva definicija, budući da on ne predviđa razliku između autohtonog stanovništva i stranaca u određenoj zemlji. Interkulturalni odgoj obraća se svim ljudima, dakle, ne samo učenicima, adolescentima, stranim studentima ili migrantima, već svakom odgajaniku, jer pažnja interkulturalnog odgoja posvećena je – čovjeku. Po Essingeru (1992), interkulturalni odgoj znači: a) *odgoj za empatiju*: naučiti kako razumjeti druge i kako se poistovjetiti s njima; b) *odgoj za solidarnost*: naučiti kako stvoriti humanije društvo; c) *odgoj za interkulturalno poštivanje*: prestati s uništavanjem prirode i čovjeka; d) *odgoj protiv nacionalističkog mišljenja*: svladati nacionalističke granice jer je mobilnost naroda velika.

s gledišta drugih, a da pritom ne izgubi samostalnost prosuđivanja. Na taj bi način interkulturalni odgoj trebao promicati dijalog i konstruktivni suživot između subjekata različitih kultura, ne iscrpljujući se samo u problemima postavljenim prisutnošću stranih učenika u školama već protežući se na kompleksnost suočavanja među kulturama, u europskoj i svjetskoj dimenziji obrazovanja. Takav interkulturalizam bio bi najkompletniji odgovor rasizmu i antisemitizmu. Naime, interkulturalnost koja će se ograničiti samo na podržavanje poštivanja Drugog ili poštivanje različitog, neće dati značajnije rezultate ne bude li se potrudila pronaći uvjete za razvoj ove različitosti (Susi, 1991).

Problem interkulturalnih odnosa problem je svih subjekata koji se nalaze na tom području. Za poboljšanje odnosa među grupama prije ko ih je potrebno proučavati. Nije dovoljno, iako je nužno, samo poznavati druge kulture da bismo ih cijenili; možemo ih poznavati a istodobno omalovažavati njihove nositelje. Tako se posljednjih godina počelo shvaćati kako su tzv. problemi manjina u biti problemi većine, da je problem crnaca zapravo problem bijelaca, da je pitanje Židova pitanje onih koji to nisu (Lewin, 1980). Naime, problem interkulturalnog odgoja treba tražiti u činjenici da je gotovo nemoguće predrasude koje imamo o drugim kulturama neutralizirati samo racionalnim putem. Trebamo se naći u konkretnim situacijama odnosno u konkretnim među-odnosima da bismo raspravljali o našim predrasudama. Fenomeni rasizma i odbacivanja, predrasuda i ksenofobije, jasno nam pokazuju kako poznavanje određene kulture nije dovoljno za razvijanje pozitivnih stavova suradnje i dijaloga. Da bismo nekoga prihvatili, nije dovoljno poznavati ga: trebamo razvijati simpatiju i surađivati. Produbljivati spoznaju o drugome znači – istodobno zahvaljujući pogledu drugog – produbiti spoznaju o sebi, kako na individualnoj tako i na razini pripadajuće grupe (Perotti, 1993).

Posebna osobitost interkulturalnog odgoja ogleda se u odgoju stavova, sposobnosti, osjećaja, načina postojanja i ophođenja sa osobom kulturno različitim, drukčijom od nas (Falanga, 1993). Dakle, biti interkulturalno odgojen znači moći razumjeti i prihvatiti osobe koje pripadaju drugim kulturama, koje imaju vlastiti kulturni identitet (Faggiani, Galli, Russomando, 1994). Ali, biti interkulturalno odgojen također znači znati komunicirati i slušati Drugog. Naučiti komunicirati s Drugim podrazumijeva, prije svega, realizirati sebe s Drugim (Jaspers, 1932). Na taj način komunikacija postaje bitna dimenzija interkulturalizma jer u sebi implicira ideju komunikacije različitih, drugačijih, kao procesa koji je istodobno i stvaranje i preobrazba (Jaspers, 1932). Samo ako ova filozofija postane temelj odgoja, ako podržimo ovu tvrdnju, moći ćemo govoriti o suživotu, odnosno o suradnji i kulturnoj integraciji.

Povijesni prikaz i neke karakteristike istarskog podneblja

Kao što smo već naveli, trijumf pluralističkog i različitog predstavlja jedno od osnovnih obilježja današnje europske kulture. U tom smislu osobito postaju značajna mala rubna područja na kojima žive protegnuti ogranci pojedinih na-

roda; ona sve češće privlače pozornost proučavatelja socijalne povijesti, povijesne antropologije, lingvistâ, odnosno proučavatelja kulturnoga u najširem značenju riječi. Etnički/nacionalno heterogeni, gospodarski osebujni, kulturno divergentni, rubni su prostori stoljećima opstojali u latentnoj ili otvorenoj napetosti, prilagođavajući svoje postojanje političkim oscilacijama i konstelacijama međunarodnih prilika (Bertoša, 1989). Jedno od takvih područja predstavlja istarski poluotok.

Istra je površinom od 3476 km², smještena na sjevernom Jadranu, između Tršćanskog i Kvarnerskog zaljeva, svojom blagom klimom, plodnošću tla, posebno u južnim i zapadnim dijelovima, bogatstvom šuma i pašnjaka, pristupačnošću svoje obale, kao i političkom i prometno-ekonomskom važnošću oduvijek privlačila pozornost raznih naroda i narodnosti.

Već u najstarija vremena, prije više od 2500 godina, Istra je bila naseljena, što nam dokazuju ostaci različitih predmeta te gradine na pojedinim vrhuncima i mjestima po cijelom istarskom poluotoku. Prvi poznati stanovnici Istre bila su ilirska plemena *Istri (Histri)* i *Liburni*. Po prvima je Istra dobila svoje ime. Ostala ilirska plemena bila su rasprostranjena na gotovo cijelom Balkanskom poluotoku, sve do rijeke Po u sjevernoj Italiji. Bavili su se stočarstvom i poljoprivredom, a uz obalu i ribarstvom. Oko 400. god. pr.n.e. doselili su se sa sjevera preko Alpa *Kelti*, nastanili u unutrašnjosti Istre i pomiješali se s Ilirima. Već su početkom drugog stoljeća (177. god. pr.n.e.) Rimljani napali Ilire i potukli ih kod Nezakcija kraj Pule te osvojili veći dio Istre (Bratulić, 1954). Međutim, otpor Ilira traje kroz čitava dva stoljeća, dok ih najzad Rimljani nisu potpuno svladali i nametnuli im svoju upravu. Kao i u drugim rimskim provincijama domoroci su postali bespravno roblje, a izrabljivanje i surovo istrebljivanje Ilira poprimilo je takve razmjere da ih je gotovo posve nestalo.

Oko 600. god. Slaveni napadaju Bizantince u Istri, ali su odbijeni. Upravo iz tog razdoblja potječe prvi pisani dokument u kojem se spominju *Slaveni* u Istri, kada Papa Grgur I. čestita Bizantincima na pobjedi (Bratulić, 1954). Od tada neprestano Slaveni provaljuju sve dublje u unutrašnjost Istre i ostaju u njoj do danas kao stalni stanovnici. Nad njima su vjekovima vladali vlastodršci drugih naroda (Bizantinci, Franci, Mlečani 1420.-1797.; Austrija 1797.-1805.; Francuska 1805.-1813.; Austrija 1815.-1819.; Italija 1918.-1943.). Međutim, kultura istarskih gradskih ambijenata, s gusto nataloženim slojevima višestoljetne "romanizacije", "venetizacije" i "talijanizacije", koja je u prošlosti bila vitalno, ali prostorno ograničeno žarište akulturacije, difuzije i asimilacije, doživjela je u novonastalim uvjetima ranoga poslijeratnoga razdoblja, osobito poslije tzv. egzodusa (*esodo*), velike i dramatične populacijske, političko-gospodarske i kulturne preobrazbe (Bertoša, 1989). Sve je to imalo odraza i na strukturu stanovništva, na njegove izrazite demografske specifičnosti i razlike, s obzirom na kretanje apsolutnog broja stanovnika, prostornog razmještaja i prirodnog kretanja, posebno migracije. Stoga istarski poluotok možemo u najširem smislu prikazati kao *međuprostorni pojas*, a s geografsko-antropološkog stajališta

kao *prijelazni teritorij*. S povijesno-kulturnog gledišta Istra predstavlja specifično *sjecište susreta naroda i različitih civilizacija* (Bogliun, 1994).

Danas Istra predstavlja *plurikulturalni i plurijezični teritorij*, na kojem žive pripadnici različitih naroda i narodnosti, sa svojim specifičnim kulturnim, etničkim, jezičnim i vjerskim običajima.

METODA

Osnovni problem

Osnovni problem ovog rada bio je ispitivanje interesa za poznavanje nekih europskih vrijednosti, kulturnih sadržaja nacionalnih, etničkih i regionalnih skupina, istarske srednjoškolske mladeži u Republici Hrvatskoj. Postojanje interesa ispitalo se s obzirom na spol, školski uspjeh, školsku spremu oca i nacionalnu pripadnost ispitanika.

Ispitanici

U ispitivanju je sudjelovalo 763 ispitanika, 423 ženskog i 340 muškog spola. Ispitanici su bili učenici hrvatskih i talijanskih srednjih škola u Rijeci, Opatiji, Pazinu, Puli i Rovinju.

Instrumentarij

Za potrebe ovog ispitivanja korišten je mjerni instrument "Istraživanje kulturalnih iskazivanja srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj". Upitnik je podijeljen na pet cjelina. Dok se prvim dijelom upitnika ispitivao socio-ekonomski status ispitanika, u drugom dijelu ispitivala su se neka obilježja političke kulture ispitanika prihvaćanjem nekih vrijednosti, koje su prepoznatljive kao europska demokracija. Prihvaćanje nekih vrijednosti, karakterističnih za europsku demokraciju ispitalo se mjerenjem respondenata prema: političkom pluralizmu, zakonodavnoj vlasti, tržišnoj privredi, privatnom vlasništvu, životnom standardu, pluralnom društvu, regionalnoj autonomiji te ljudskim i građanskim pravima. Pomoću stereotipa ispitivao se odnos respondenata prema nacionalno-etničkim grupama (Hrvati, Srbi, Talijani, Slovenci, Mađari, Crnogorci, Muslimani, Romi, Židovi, Albanci), regionalnim skupinama u Hrvatskoj (Slavonci, Međimurci, Dalmatinci, Istrani, Primorci, Zagorci i Ličani) te odnos prema spolovima. Interkulturalne predispozicije ispitanika ispitane su dvojako: utvrđivanjem stupnja prihvaćanja elemenata kultura nekih grupa s kojima su ispitanici u izravnoj i neizravnoj vezi, izraženo interesom za poznavanje: jezika, umjetnosti, povijesti, konfesija i običaja. Interes za poznavanjem navedenih elemenata kulturâ ispitalo se prema nacionalno-etničkim grupama (Hrvati, Srbi, Talijani, Mađari, Slovenci, Crnogorci, Muslimani, Romi, Židovi, Albanci, Amerikanci, Nijemci i Ru-

si), regionalnim grupama u Hrvatskoj (Slavonci, Međimurci, Dalmatinci, Istrani, Primorci, Zagorci, Ličani) te prema religioznoj pripadnosti (muslimani, židovi, rimokatolici, protestanti, pravoslavci, ateisti). Posljednjim, petim dijelom upitnika ispitivana je socijalna distancija prema nacionalno-etničkim skupinama (Hrvati, Srbi, Talijani, Mađari, Slovenci, Crnogorci, Muslimani, Romi, Židovi, Albanci, Amerikanci, Nijemci, Rusi), religioznoj pripadnosti (muslimani, židovi, rimokatolici, protestanti, pravoslavci, ateisti) te prema marginalnim skupinama pomoću Bogardusove skale socijalne distancije.

Obrada rezultata

Za ispitivanje interesa za poznavanje nekih europskih vrijednosti, kulturnih sadržaja nacionalnih, etničkih i regionalnih skupina u Hrvatskoj među istarskim srednjoškolcima različitog spola, školskog uspjeha, školske sprema oca i nacionalne pripadnosti, izvedene su analiza varijance te multipla standardna regresijska analiza.

Nezavisne varijable su spol, školski uspjeh, školska sprema oca i nacionalna pripadnost ispitanika. *Zavisne varijable* su "europske vrijednosti"; jezik, umjetnost, povijest i običaji nacionalnih i etničkih skupina; dijalekti i običaji regionalnih skupina u Hrvatskoj; vjera i običaji pripadnika pojedinih vjera.

Da bismo utvrdili faktorsku strukturu pojedinih mjernih instrumenata koje smo koristili za mjerenje stavova, vrijednosti i interesa, izvršili smo faktorsku analizu. Faktorskom analizom dobili smo vrlo visoke interkorelacije čestica pojedinih instrumenata, što ukazuje na to da mjere istu osobinu, stoga smo se u obradi podataka služili kompozitnim varijablama, koje smo dobili sumiranjem varijabli.

Kompozitne varijable su sljedeće:

1. "Eurosum" – varijable koje ispituju "europske vrijednosti";
2. "Poznavanje drugih" – varijable koje ispituju "poznavanje jezika, umjetnosti, povijesti i običaja nacionalnih i etničkih skupina";
3. "Običajuk" – varijable koje ispituju "poznavanje običaja nacionalnih i etničkih skupina";
4. "Poznadij" – varijable koje ispituju "poznavanje dijalekata regionalnih skupina u Hrvatskoj";
5. "Pozobreg" – varijable koje ispituju "poznavanje običaja regionalnih skupina u Hrvatskoj";
6. "Poznavje" – varijable koje ispituju "poznavanje vjera";
7. "Poznaobv" – varijable koje ispituju "poznavanje običaja pripadnika vjera".

REZULTATI I RASPRAVA

1. Poznavanje nekih elemenata kulture nacionalnih i etničkih skupina u Hrvatskoj

1.1. *Odnos spola i interesa za "poznavanje drugih" (jezik, umjetnost, povijest i običaji) s posebnim naglaskom na poznavanje običaja nacionalnih, etničkih i regionalnih skupina*

Na temelju dobivenih rezultata analizom varijance vidljivo je da ženski ispitanici pokazuju veći interes ($M = 299.63$) za "poznavanje drugih", za razliku od muških ispitanika ($M = 262.39$). Dakle, postoji statistički značajna razlika između muškaraca i žena $F_{(1,10)} = 9.32$; $p < .00$ u njihovu interesu za "poznavanjem drugih".

Isto tako, muški ispitanici pokazuju znatno manji interes za poznavanje običaja nacionalnih i etničkih skupina ("Običajuk") od ženskih ispitanika $F_{(1,697)} = 8.33$; $p < .00$. Dakle, postoji statistički značajna razlika s obzirom na spol u interesu za poznavanjem običaja nacionalnih i etničkih skupina, a u korist ženskih ispitanika.

Isti trend pokazao se u ispitivanju *odnosa spola i poznavanja dijalekata, običaja, vjera te običaja pripadnika vjera s obzirom na različite regionalne skupine u Hrvatskoj*, što je ispitano analizom varijance.

Naknadnim usporedbama (Scheffeov test) utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike u interesu za poznavanjem dijalekata i običaja različitih regionalnih skupina u Hrvatskoj s obzirom na spol. Srednjoškolke su pokazale znatno veći interes kako za poznavanjem dijalekata ($F_{(1,761)} = 7.22$; $p < .01$) tako i za poznavanjem običaja regionalnih skupina u Hrvatskoj ($F_{(1,761)} = 22.69$; $p < .00$). Isto je tako utvrđeno da ženski ispitanici izjavljuju o većem interesu i prema vjeri ($F_{(1,760)} = 110.86$; $p < .00$) i prema običajima pripadnika različitih vjera ($F_{(1,760)} = 133.94$; $p < .00$).

Da bi se odredila preferencija za pojedine dijalekte, izvršena je, samo za ženske ispitanike, analiza varijance. Dobiveni rezultati pokazali su postojanje statistički značajne razlike s obzirom na interes za poznavanjem pojedinih dijalekata. Najveći interes ženski ispitanici iskazuju za poznavanjem dalmatinskog dijalekta ($F_{(1,761)} = 16.52$; $p < .00$), zatim za dijalekt Primoraca ($F_{(1,761)} = 11.47$; $p < .001$) te na kraju za dijalekt Slavonaca ($F_{(1,761)} = 7.83$; $p < .01$).

Također, pokazalo se statistički značajnim da srednjoškolke na istarsko-kvarnerskom području, za razliku od muških ispitanika, žele u većoj mjeri upoznati običaje svih regionalnih skupina u Hrvatskoj (Dalmatinaca $F_{(1,761)} = 23.19$; $p < .00$; Ličana $F_{(1,761)} = 5.81$; $p < .02$; Međimuraca $F_{(1,761)} = 6.77$; $p < .00$; Primoraca $F_{(1,761)} = 17.97$; $p < .00$; Slavonaca $F_{(1,761)} = 16.65$; $p < .00$; Zagoraca $F_{(1,761)} = 15.82$; $p < .00$).

Naknadnim usporedbama rezultata (Scheffeov test) pokazalo se da ispitanice pokazuju i veći interes za poznavanjem pojedinih vjera (katoličke $F_{(1,760)} = 36.96$; $p < .00$; muslimanske $F_{(1,760)} = 58.91$; $p < .00$; pravoslavne $F_{(1,760)} = 31.66$; $p < .00$; protestanske $F_{(1,760)} = 72.57$; i židovske $F_{(1,760)} = 135.08$; $p < .00$), kao i u pojedinačnom iskazanom zanimanju za običaje pripadnika vjera (Muslimana $F_{(1,760)} = 91.73$; $p < .00$; Pravoslavaca $F_{(1,760)} = 42.12$; $p < .00$; Protestanata $F_{(1,760)} = 86.05$; $p < .00$; Katolika $F_{(1,760)} = 37.21$; $p < .00$; i Židova $F_{(1,760)} = 119.99$; $p < .00$).

Moguće objašnjenje postojanja većeg interesa za "poznavanje drugih" u srednjoškolki možemo potražiti kako u korijenima samog obiteljskog odgoja tako i u procesu socijalizacije, te u usvajanju spolne uloge. Naime, kako žene odmalena u procesu socijalizacije, usvajaju ekspresivniju ulogu, tj. da budu osjećajne, nježne, sklone opraštanju, pomirljive, poslušne, ljubazne, za razliku od dječaka koji su odgajani u smislu veće agresivnosti i asertivnosti (Pokrajac, 1993), od njih se očekuje da budu dobre i uspješne u školi, da imaju odgovarajuće obrazovanje, ali i opću kulturu.

Nadalje, ovu razliku možemo objasniti i činjenicom da se u muškaraca češće kao osnovna vrijednost javlja težnja za saznavanjem, a izrazitiji su interesi za šport, politiku, tehniku, znanost i otkrića. U žena, naprotiv, izrazitija i važnija jest estetska ili religiozna vrijednost, moralističnije su, pokazuju izrazitiji interes za društvene i humanitarne odnose (Rot, 1983).

Možemo reći da je izražavanje veće preferencije za druge nacionalne i etničke skupine možda i djelomično odraz tendencija djevojaka prema davanju socijalno poželjnih odgovora. Na neki način se od njih i očekuje da na pitanja o tome koliko ih stvarno zanima neki problem odgovore potvrdno, jer je odbacivanje nekih vrijednosti i nepokazivanje interesa za druge nešto što se ne može tako otvoreno priznati. Odgovor koji bi označavao manji interes za druge značio bi na neki način suprotstavljanje autoritetu, što se, kao ponašanje, ženama mnogo manje odobrava, jer se u procesu socijalizacije upravo žene uče većoj pomirljivosti i manjoj asertivnosti.

1.2. Odnos školskog uspjeha i interesa za "poznavanje drugih" (jezik, umjetnost, povijest i običaji) s posebnim naglaskom na poznavanje običaja nacionalnih i etničkih skupina

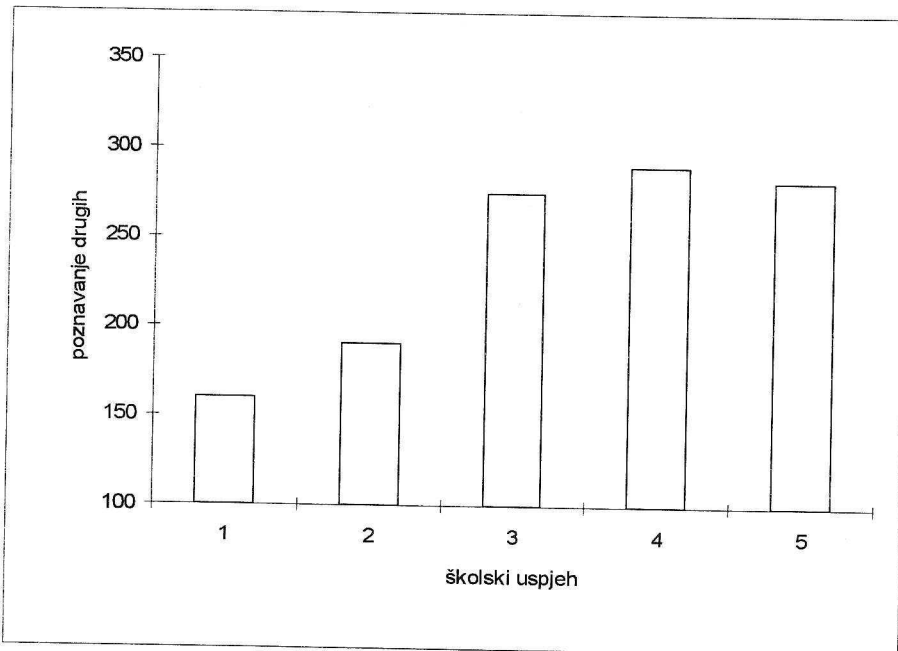
Analize rezultata dobivenih s obzirom na školski uspjeh i "poznavanje drugih" ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika ispitanika različitog školskog uspjeha $F_{(4,67)} = 2.68$; $p < .04$. Srednjoškolci sa slabijim uspjehom (dovoljan) pokazuju manji interes za "poznavanje drugih" od učenika s višim školskim uspjehom. Najveći interes za "poznavanje drugih" pokazuju učenici koji imaju "vrlo dobar" uspjeh u školi, da bi se interes neznatno smanjio u učenika s "izvrsnim" uspjehom (slika 1).

Rezultati analize varijance pokazuju postojanje statistički značajne razlike s obzirom na interes za poznavanjem običaja nacionalnih i etničkih skupina ("Običajuk") u učenika različitog školskog uspjeha, $F_{(5,757)} = 4.65$; $p < .00$. Iz naknadnih usporedbi pojedinih skupina ispitanika različitog uspjeha (Scheffe-ov test) vidljivo je da uspješniji učenici (dobri, vrlo dobri i izvrsni) postižu značajno više rezultate s obzirom na poznavanje običaja nacionalnih i etničkih skupina u odnosu na učenike s "dovoljnim" uspjehom.

Jedno od mogućih objašnjenja da učenici s boljim uspjehom manifestiraju veći interes za "poznavanje drugih" možemo potražiti kako u obiteljskom odgoju, kulturnom kontekstu, tako i u očekivanjima obitelji. Naime, ako je dijete odmalena bilo maksimalno poticano na učenje i usvajanje različitih sadržaja i još k tome okruženo s bezbroj edukativnih izvora, postoji vjerojatnost da će ono pokazati i veći interes za novim spoznajama (Robertson, 1990). Također, poznata je činjenica da su učenici s vrlo dobrim i izvrsnim uspjehom, osim što pokazuju interes za razne školske aktivnosti (literarna, recitatorska, novinarska grupa, pjevanje, športska grupa i sl.), uključeni i u izvanškolske aktivnosti (muzička škola, tenis, tečajevi stranih jezika, plivanje, košarka itd.), što im omogućava ne samo veću dostupnost novim informacijama i doticajima s mnogobrojnim kulturnim, športskim i političkim sadržajima već i upoznavanje s različitim osobama i krajevima.

Slika 1

Odnos školskog uspjeha i interesa za "poznavanje drugih"

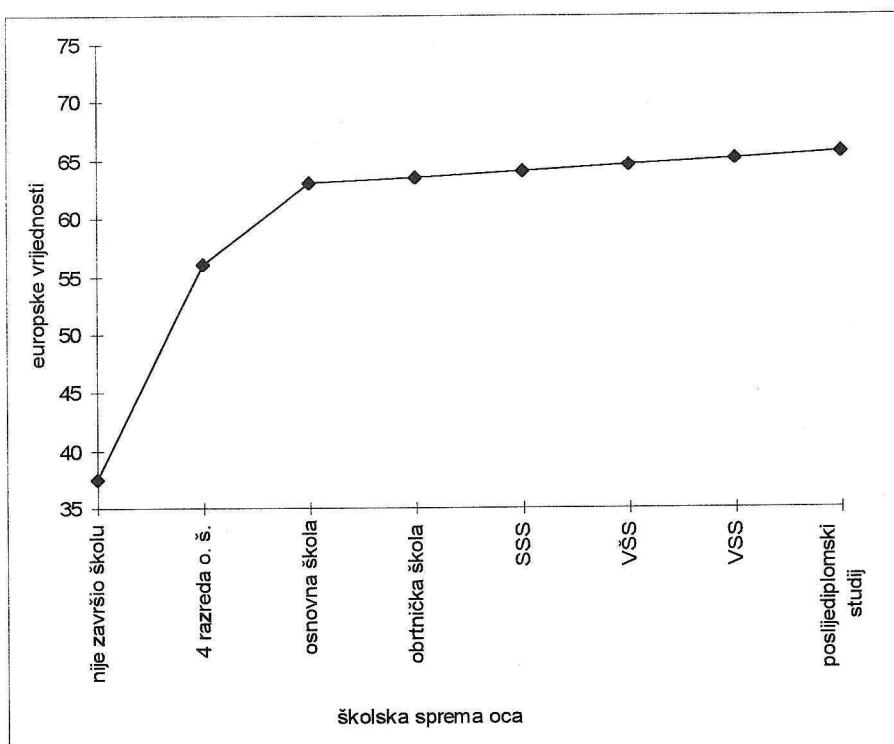

1.3. Odnos obrazovanja oca i interesa za "poznavanje europskih vrijednosti"

Analiza varijance pokazala je da postoji statistički značajna razlika između završene školske spreme oca i interesa za poznavanjem "europskih vrijednosti" – "Eurosum", $F_{(9,753)} = 3.20$; $p < .00$. Ispitanici čiji su očevi obrazovaniji pokazuju veći interes za "poznavanje europskih vrijednosti", za razliku od ispitanika čiji su očevi manje obrazovani. Naknadnom usporedbom (LSD test) između pojedinih skupina vidljivo je da se ispitanici čiji očevi nisu završili nikakvu školu statistički značajno razlikuju od onih koji su završili osmogodišnju školu ili više u pokazanom interesu za "poznavanje europskih vrijednosti". Isto se tako ispitanici čiji su očevi završili četverogodišnju školu statistički značajno razlikuju od onih ispitanika čiji su očevi završili obrtničku školu ili više stupnjeve obrazovanja. Ispitanici čiji su očevi završili obrtničku školu statistički se značajno razlikuju od ispitanika "postdiplomanata" u interesu za poznavanjem "europskih vrijednosti" (slika 2). Dakle, ispitanici čiji su očevi obrazovaniji pokazuju veći interes za "europske vrijednosti". Kao i u potonjem slučaju, mogli bismo to objasniti činjenicom da obiteljski odgoj, kulturni kontekst, kao i roditeljska očekivanja imaju utjecaj na veći iskazani interes za "europske vrijednosti" ispitanika čiji su očevi obrazovaniji.

Slika 2

Obrazovanje oca i interes za "poznavanje europskih vrijednosti"

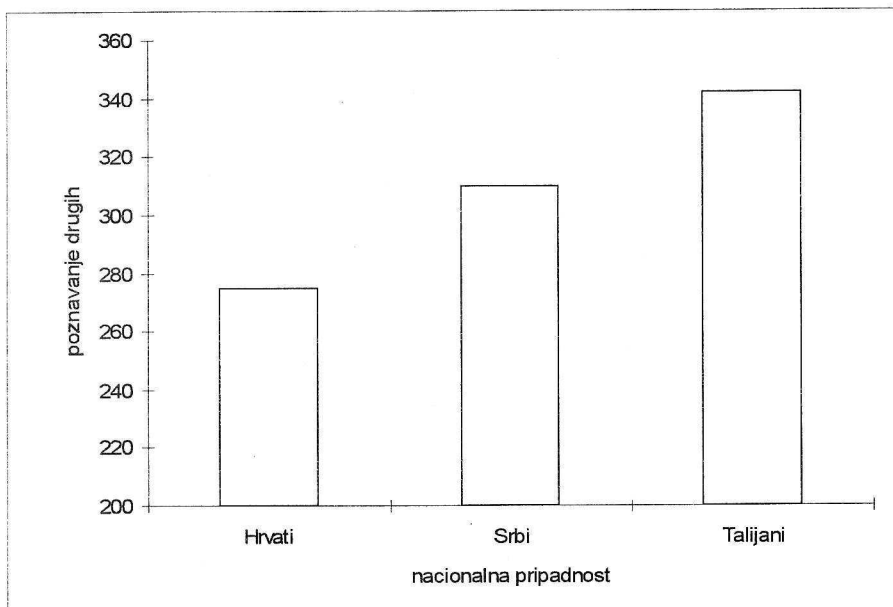

1.4. Odnos nacionalnosti i interesa za "poznavanje drugih" (jezik, umjetnost, povijest i običaji)

Nezavisna varijabla kojom ispitujeemo nacionalnu pripadnost ispitanika obuhvaća jedanaest kategorija, tj. jedanaest nacionalnosti. Budući da je većina njih zastupljena vrlo niskim frekvencijama, izdvojili smo tri nacionalnosti s najvišim frekvencijama. To su Hrvati, Srbi i Talijani. Selekcija ovih kategorija (nacionalnosti) pokazala je da postoji statistički značajna razlika s obzirom na nacionalnu pripadnost i interes za "poznavanjem drugih", $F_{(2,67)} = 3.62$; $p < .03$. Na slici 3 vidljivo je da pripadnici talijanske nacionalnosti pokazuju najveći interes za "poznavanje drugih" ($M = 344.25$), zatim pripadnici srpske nacionalnosti ($M = 310.33$), dok najmanji interes za "poznavanjem drugih" pokazuju Hrvati ($M = 276.73$). To znači da pripadnici drugih nacionalnosti, u ovom slučaju Talijani i Srbi, pokazuju veći interes za poznavanjem kulture domaćina nego što Hrvati (domaćini) pokazuju za poznavanjem kulture drugih nacionalnih i etničkih skupina. Naime, pripadnici pojedinih nacionalnosti (Slovenci, Muslimani, Srbi), a u ovom slučaju posebno Talijani, u Istri žive već dugi niz godina i predstavljaju dio autohtonog stanovništva ovog područja. Iako su kao manjinska grupa zadržali svoje kulturne običaje i jezik, tj. svoj kulturni identitet i etno-kulturalnu individualnost (Bogliun, 1994), prihvatili su običaje i kulturu domaćina. U svakom slučaju, da bi se postigao visok stupanj suživota na ovom plurikulturalnom i plurijezičnom teritoriju, pripadnici navedenih, ali i drugih nacionalnosti razvijaju niz mehanizama koji im omogućuju bolje prilagođavanje. Oni pritom mijenjaju svoje stavove i shvaćanja, koja su, moguće je, često u konfliktu s njihovim osobnim vrijednostima i vjerovanjima, kako bi bolje razumjeli i integrirali se prema zahtjevima kulture domaćina. Takav proces prilagodbe nazivamo interkulturalnom kompetencijom (Taylor, 1994) i ona predstavlja sastavni dio svakog pojedinca. Ovaj proces zbiva se unutar svake osobe, a manifestira se u određenim čuvstvenim i kognitivnim sposobnostima, kao što su empatija, motivacija za prilagođavanjem, prihvaćanje jednog drukčijeg viđenja društvene stvarnosti te u fleksibilnijem ponašanju (Kim, 1991). Interkulturalno kompetentna osoba ne prihvaća pasivno društvenu stvarnost koju su drugi determinirali, već naprotiv, ona aktivno u njoj sudjeluje.

Međutim, interkulturalna kompetencija je usko povezana i s razvojem *interkulturalnog identiteta*. Naime, pripadnik druge nacionalne ili etničke skupine koji živi u multikulturalnom okruženju osim što zadržava svoj kulturni identitet, neminovno razvija i ovaj drugi – *interkulturalni*, koji se ogleda u: a) prihvaćanju postojećih i novih kulturnih elemenata; b) povećanju širine i dubine viđenja, ali i u njegovu mijenjaju; c) većem samorazumijevanju, samoprihvatanju i samopouzdanju; d) povećanoj otvorenosti i fleksibilnosti; e) povećanju kreativnosti koja će omogućiti suočavanje s novim izazovima (Kim, 1992). Dakle, osoba koja osim svog kulturnog identiteta posjeduje i interkulturalni identitet ne poistovjećuje se samo sa svojom društvenom grupom već i s ostalim društvenim grupama i podgrupama s kojima živi, kreirajući na taj način viđenje koje nije ograničeno i zatvoreno samo interesima svoje grupe već mogućnošću viđenja i identificiranja sa shvaćanjima drugih (Kim, 1992).

Slika 3
Odnos nacionalnosti i interesa za "poznavanje drugih"

Multiplom standardnom regresijskom analizom željelo se utvrditi može li se prognozirati vrijednost varijable "poznavanje drugih" na temelju pojedinih varijabli, odnosno koliko pojedine varijable objašnjavaju procjenu ukupnog poznavanja kulture nacionalnih i etničkih skupina ("poznavanje drugih"). Dakle, zavisna varijabla je "poznavanje drugih", a nezavisne su varijable: manjine, spol, obrazovni status oca, zanimanje oca, veličina obitelji, mjesečni prihod, nacionalna pripadnost i školski uspjeh. Značajnim prediktorima ukupnog "poznavanja drugih" pokazali su se spol i nacionalna pripadnost, objašnjavajući zajedno oko 30% varijance.

2. Poznavanje nekih elemenata kulture regionalnih skupina Hrvatske

2.1. Odnos nacionalnosti i poznavanja dijalekata, običaja, vjera te različitosti običaja pripadnika vjera s obzirom na različite regionalne skupine u Hrvatskoj

Analiza varijance pokazala je da pripadnici različitih nacionalnosti pokazuju značajno različit interes za ukupno poznavanje dijalekata ($F_{(10,752)} = 2.99$; $p < .00$) i običaja regionalnih skupina u Hrvatskoj ($F_{(10,752)} = 1.85$; $p < .05$). Iz naknadne usporedbe između pojedinih nacionalnosti (Scheffevim testom) vidljivo je da pripadnici hrvatske nacionalnosti pokazuju značajno veći interes za ukupno poznavanje dijalekata različitih regionalnih skupina u odnosu na Srbe. Mogući odgovor ovoj razlici u interesu za poznavanjem dijalekata izme-

đu Srba i Hrvata treba tražiti u činjenici da će domaćini manifestirati značajniji i dublji interes za poznavanjem vlastite nacionalne kulture, običaja, a posebno jezika i dijalekata, nego pripadnici druge nacionalnosti.

Zanimalo nas je postoji li statistički značajna razlika u interesu za poznavanje pojedinih dijalekata ispitanika različitih nacionalnosti. Analiza varijance pokazala je postojanje statistički značajne razlike ($F_{(10,752)} = 4.91$; $p < .00$). Naknadnim usporedbama (Scheffeo test) pokazalo se da se Hrvati ($M = 3.06$) značajno više u odnosu na Srbe ($M = 2.16$) zanimaju za poznavanje dijalekata Primoraca.

Analiza varijance pokazala je da pripadnici različitih nacionalnosti pokazuju značajno različit interes za poznavanje običaja regionalnih skupina u Hrvatskoj. Postoje značajne razlike u interesu za poznavanjem običaja Ličana $F_{(10,752)} = 1.86$; $p < .05$; $i M = 2.13$; Primoraca $F_{(10,752)} = 2.15$; $p < .02$; $i M = 3.03$; Zagoraca $F_{(10,752)} = 2.31$; $p < .0113$; $i M = 1.9$.

Iz analize varijance vidljivo je da postoji statistički značajna razlika u pokazanom interesu za poznavanjem vjera s obzirom na nacionalnost ispitanika. Tako postoje statistički značajno različiti interesi za poznavanjem katoličke vjere $F_{(10,751)} = 4.46$; $p < .00$; muslimanske $F_{(10,751)} = 2.75$; $p < .01$; te pravoslavne vjere $F_{(10,751)} = 2.73$; $p < .01$. Scheffeo test pokazuje da je najveća razlika u interesu za poznavanjem vjera između Muslimana i Hrvata. Hrvati pokazuju znatno veći interes za poznavanjem katoličke vjere, a mali za muslimansku vjeru, dok Muslimani pokazuju mali interes za katoličku, a velik za muslimansku vjeru (tablica 1).

Tablica 1
Prikaz aritmetičkih sredina interesa za poznavanjem različitih vjera ispitanika različite nacionalnosti

	Katolička vjera	Muslimanska vjera
Hrvati	3.36	1.73
Muslimani	2.19	3.38

I na kraju, zanimalo nas je utječe li nacionalna pripadnost ispitanika na interes za poznavanjem običaja pripadnika pojedinih vjera. Ispitanici pojedinih nacionalnosti pokazali su statistički značajno različite interese za poznavanjem običaja pripadnika muslimanske vjere $F_{(10,751)} = 2.30$; $p < .01$; pravoslavne vjere $F_{(10,751)} = 3.41$; $p < .00$; i katoličke vjere $F_{(10,751)} = 3.77$; $p < .00$. Na temelju dobivenih aritmetičkih sredina (tablica 2) možemo zaključiti da Hrvati manifestiraju najveći interes za poznavanjem običaja pripadnika katoličke vjere, zatim muslimanske te pravoslavne vjere, za razliku od Muslimana koji pokazuju najveći interes za poznavanjem svoje vjere, zatim katoličke i pravoslavne. Srbe gotovo podjednako zanima i katolička i njihova – pravoslavna vjera te na

koncu muslimanska vjera. Dok Hrvati i Muslimani pokazuju najveći interes za poznavanjem običaja svoje vjere, što je posve prirodno, teže nam je objasniti razloge zašto pripadnici srpske nacionalnosti pokazuju tek nešto veći interes (nije statistički značajan) za poznavanjem običaja katoličke vjere, s obzirom na svoju.

Tablica 2

Prikaz aritmetičkih sredina interesa za poznavanjem običaja pripadnika različitih vjera ispitanika različite nacionalnosti

NACIONALNOST	PRIPADNICI RAZLIČITIH VJERA		
	muslimani	pravoslavci	katolici
Hrvati	1.93	1.30	3.29
Muslimani	3.25	1.38	2.19
Srbi	1.33	2.83	2.85

ZAKLJUČAK

Na temelju dobivenih podataka možemo zaključiti da:

- ženski ispitanici u odnosu na muške ispitanike pokazuju veći interes za poznavanjem nekih elemenata kulture nacionalnih i etničkih skupina. Također, pokazalo se statistički značajnim da srednjoškolke na istarsko-kvarnerskom području žele u većoj mjeri upoznati običaje svih regionalnih skupina u Hrvatskoj;
- srednjoškolci sa slabijim uspjehom pokazuju manji interes za "poznavanjem drugih" od učenika s višim školskim uspjehom;
- ispitanici čiji su očevi obrazovaniji manifestiraju veći interes za "poznavanje europskih vrijednosti", za razliku od ispitanika čiji su očevi manje obrazovani;
- pripadnici drugih nacionalnosti (Talijani i Srbi) iskazuju veći interes za poznavanjem kulture domaćina nego što Hrvati (domaćini) pokazuju za poznavanjem kulture drugih nacionalnih i etničkih skupina;
- pripadnici različitih nacionalnosti pokazuju značajno različit interes za ukupno poznavanje dijalekata i običaja regionalnih skupina u Hrvatskoj. Isto tako, postoji statistički značajna razlika u manifestiranom interesu za poznavanjem vjera s obzirom na nacionalnost ispitanika. Na koncu, ispitanici pojedinih nacionalnosti pokazali su statistički značajno različit interes za poznavanjem običaja pripadnika muslimanske, pravoslavne i katoličke vjere.

LITERATURA

- Ausubel, D. P. (1978). *Educazione e processi cognitivi*. Milano: Angeli.
- Bertoša, M. (1989). Talijanski etnički mikrokozmos u Istri: između "crne rupe" i antejske opstojnosti. *Zbornik I. Međunarodnog skupa – Jezici i kulture u doticaju*, Pedagoški fakultet u Puli Sveučilišta u Rijeci, 9.
- Bogliun-Debeljuh, L. (1994). *L'identità etnica – gli Italiani dell'area Istro-Quarnerina*, (119-129). Rovigno: Centro di ricerche storiche.
- Borrelli, M., Hoff, G. (1988). Pedagogia interculturale nel confronto internazionale. U: *Pedagogia interculturale – problemi e concetti*, (10-35). Brescia: Editrice La Scuola.
- Boteram, N. (1988). Problemi e conflitti di identità degli emigrati. U: M.T. Moscato: *Emigrazione, identità e processi educativi*, (69-84). Catania: Co.E.S.S.E.
- Bratulić, V. (1954). *Pregled povijesti Istre*, (11-63). Rijeka: Otokar Keršovani.
- Faggiani, G., Galli, C., Russomando, P. (1994). Un'esperienza di didattica interculturale. *Scuola e Didattica*, 9, 33.
- Falanga, M. (1993). La prospettiva interculturale nella scuola elementare. *Scuola Italiana Moderna*, 14, 102.
- Jaspers, K. (1932). *Filosofia*. U: L. Borghi (1991). Tradizioni e prospettive per un'educazione interculturale. *Scuola e Città*, 9, 412.
- Kim, Y. Y. (1991). Intercultural communication competence. U: S.Ting-Toomey & F. Korzenny (Eds.), *Cross-cultural interpersonal communication* (259-275). Newberry Park, CA: Sage.
- Kim, Y. Y. (1992). Development of intercultural identity. U: E.W. Taylor: Intercultural competency: A transformative learning process. *Adult Education Quarterly*, 3, 157.
- Lewin, K. (1980). *I conflitti sociali. Saggi di dinamica di gruppo*, (261-263) Milano: Angeli.
- Mencarelli, M. (1972). *Scuola di base e educazione permanente*, (282-283) Brescia: Editrice La Scuola.
- Perotti, A. (1993). La scuola di fronte al pluralismo culturale. *Scuola Italiana Moderna*, 14, 14.
- Pokrajac, A. (1993). Odnos empatije i izbora stila rješavanja interpersonalnih konflikata. *Magistarski rad*. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Rizzi, F. (1992). *Educazione e società interculturale*, (20). Brescia: Editrice La Scuola.
- Robertson, I. (1990). *Sociologia*, (419-420). Bologna: Zanichelli.
- Rot, N. (1983). *Osnovi socijalne psihologije* (153-154). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Susi, F. (1991). Educazione interculturale ed educazione permanente. *Nord-Sud: Educazione alla mondialità*, (147). Roma: Casa Editrice Valore Scuola.
- Taylor, E. W. (1994). Intercultural competency: A transformative learning process. *Adult Education Quarterly*, 3, 173.

ISTRIA AND INTERCULTURAL EDUCATION

Elvi Piršl

Faculty of Pedagogy, Pula

The main objective of this paper was to examine the interests in acquiring knowledge about certain European values and the cultural substance of national, ethnic and regional groups of Istrian secondary-school youth in the Republic of Croatia. The existence of interest was examined with regard to sex, school success, the father's degree of education and nationality of the examinees. 763 students of Croatian and Italian secondary schools from Istria and Rijeka participated in the research. The results obtained indicated that secondary-school girls were more interested in knowing certain elements about the cultures of national and ethnic groups than the boys. This interest was most expressed in examinees from the Istrian and Kvarnerian area who had the strongest wish to become acquainted with the cultural customs of all regional groups in Croatia. Students with higher grades showed greater interest in "knowing about the others", while those whose fathers were more educated expressed greater interest in European values. Members of the Italian and Serbian nationalities expressed greater interest in the culture of the host nationality, than the Croats showed for the cultures of other national and ethnic groups. Members of different nationalities (Croats, Italians, Serbs) demonstrate a significantly diverse general interest in the dialects and customs of regional groups in Croatia. Also, there is a statistically significant difference in the interest manifested for knowledge about the Catholic, Muslim and Orthodox religion, with regard to the nationality of the examinee. Examinees of Croatian, Muslim and Serb nationalities have demonstrated statistically significant differing interests for understanding the customs of Muslim, Orthodox and Catholic religions. The greatest difference of interest in acquiring knowledge about these religions was found between Muslims and Croats.

ISTRIEN UND INTERKULTURALE ERZIEHUNG

Elvi Piršl

Pädagogische Fakultät, Pula

Das Hauptziel dieser Arbeit war zu hinterfragen, ob und wie stark die Schüler der istrischen Mittelschulen an bestimmten europäischen Werten und kulturellen Inhalten anderer nationaler, ethnischer und regionaler Gemeinschaften in der Republik Kroatien interessiert sind. Zu diesem Zweck wurde unter 763 Schülern aus kroatischen und italienischen Mittelschulen auf dem Gebiet Istriens und der Stadt Rijeka eine Umfrage durchgeführt. Die Parameter waren Geschlecht, Lernerfolg, Ausbildung des Vaters und Nationalzugehörigkeit der Befragten. Die Resultate zeigen, daß im Vergleich zu ihren männlichen Schulkameraden die Mädchen mehr Interesse für bestimmte Elemente aus dem Kulturleben anderer nationaler und ethnischer Gemeinschaften haben. Dies gilt insbesondere für Schülerinnen aus dem istrischen Kvarner-Gebiet, welche das größte Interesse daran zeigten, die Bräuche sämtlicher regionaler Gemeinschaften in Kroatien kennenzulernen. Schüler mit besserem Lernerfolg haben mehr Interesse, "andere kennenzulernen"; ebenso sind diejenigen, deren Väter eine bessere Schulbildung haben, in stärkerem Maße an europäischen Werten interessiert. Schüler italienischer und serbischer Nationalität zeigen mehr Interesse für die Kultur der Kroaten, während umgekehrt die Kroaten an der Kultur der übrigen nationalen und ethnischen Gemeinschaften weniger interessiert sind. Die Schüler der verschiedenen Nationalitäten (Kroaten, Italiener, Serben) weichen in ihrem Interesse an der Gesamtkenntnis der Dialekte und Bräuche der in Kroatien lebenden Regionalgemeinschaften wesentlich voneinander ab. Ebenso bestehen statistisch bedeutende Unterschiede im manifestierten Interesse an der Kenntnis des katholischen, moslemischen und orthodoxen Glaubens, je nachdem welcher Nationalität die Befragten angehören. Die größten Unterschiede in diesem Sinne bestehen zwischen Moslems und Kroaten.